

dat voor hun „doctoraal“ tot voor korten tijd heel andere eischen gesteld zijn dan prof. Hepp thans noemde. Zij moesten heel wat dogmatische stof leeren, waarmee velen niet zullen kunnen instemmen naar den inhoud. Dit ten bewijze, dat het belang dergenen, die in Kampen studeerden, tot nu toe geenszins den doorslag gaf bij de regelingen, die de V.U. voorschreef. Daar komt dan nog bij, dat meer dan eens bij promoties aan de V.U. onmiskenbare blijken gegeven zijn van zekere neiging tot bestrijding van bepaalde opvattingen van den Kamper dogmaticus. Een enkele maal heb ik daarover wel een en ander hier gezegd. Ik merk dit niet op, om oude koeien uit de sloot te halen; evenmin, als ds. v. d. Vegt, die hierboven bedoelde spreker, die ter synode op hetzelfde verschijnsel wees, zulke bedoeling had. Ook niet om me te beklagen, herinner ik aan deze schermutselingen. Want evenmin als de leider van de betrokken promoties een poging deed om te bedekken, dat hij bepaalde denkbeelden van een collega aan den overkant van het IJsselmeer liet bestrijden, door aankomende geleerden, evenmin zou ik dergelijke camouflage willen bevorderen. We kunnen elkaar toch in alle broederlijkheid en openheid zeggen, dat we op sommige kwesties een anderen kijk hebben? Nog minder willen we op alle slakjes zout leggen, om daarmee den indruk te wekken als waren het alle slakken van groot formaat geweest. Wat ik er van las — b.v. in zake kerk of cultuurmandaat — leek me nu niet bepaald het meest doorslaande bewijs van zwaren wetenschappelijke strijd. Eerder het tegendeel.

Maar het gaat me hierom: als nu plotseling prof. Kuyper voor den dag komt met de idee van promotie aan de V.U., doch onder leiding van Kamper professoren, dan heeft men het tot nu toe noch voor den Kamper dogmaticus, noch voor degenen, die eventueel zijn diensten zouden begeren voor een promotie, erg prettig gemaakt.

De zoo-even gereleveerde opmerking van prof. Kuyper zou daarom misschien met deze kunnen worden beantwoord: het feit, dat men nu ineens voor de Kamper menschen de gelegenheid scheppen wil om te promoveren onder leiding van eigen hoogleeraren, maar dan... aan de V.U. bewijst wel, dat men in elk geval het promotierecht aan Kampen wil onthouden. Dat is heelmaal geen onvriendelijke suggestie; is het niet nog pas ronduit gezegd (Ds. Hagen)?

Mede om deze reden is het maar goed, als ik het voorbeeld dier collega's aan de V.U., die in de pers de zaak bespreken, volg. Men zou toch wel eenige moeite moeten doen, om allen te overtuigen, dat men van harte alle Kamper professoren zou ontvangen om „bij te staan“ in het leiding geven aan promoties. Ook deze opmerking bevat niets onvriendelijks; want niemand zal meenen, dat het anders kan, gezien de situatie op theologisch gebied.

Wel zouden we liever deze herinneringen als overbodig in de pen gehouden hebben. Maar we kunnen beter ronduit spreken, nu men eenmaal dit denkbeeld opwierp. Ook ter afsnijding van misverstand: mij is althans niemand bekend, die aan de poort van de andere hogeschool staat te kloppen om bij promotie te worden toegelaten; en hoe ik zelf er onder sta, zal straks nog wel nader blijken. Afgedacht echter daarvan: nu men de kerken drie jaar lang over het denkbeeld van prof. Kuyper wil laten studeeren, nu is toch wel de vraag gepast: gelooft men, dat er moeite gedaan is, om een „sfeer“ te scheppen, waarin een regeling, als prof. Kuyper voorsloeg, door alle professoren van Kampen vlot kon aanvaard worden?

We hopen allen op vrede, en die is misschien nog mogelijk. Maar zelfs als hij in kerkelijk opzicht verkregen wordt, is hij in wetenschappelijk opzicht er nog lang niet. Althans niet, als men „vrede“ positief neemt, en niet negatief (geen klinkende oorlog). Besloten vergaderingen, waarin tegen bepaalde meeningen ook van een Kamper hoogleeraar in een V.U.-zaal voor jongeren en ouderen stelling gekozen werd, onder verbod van nadere mededeelingen, zijn geen tactische inleiding voor het verzoek: kom over en promoveer bij ons. Brochures over dreigende deformatie zijn het evenmin. Niet onmogelijk zelfs, dat binnenkort nog een stuk van den strijd naar buiten zal moeten komen, die over dezelfde onderwerpen loopt, als in die besloten vergadering van daareven aan de orde zijn geweest. Het zou me spijten, maar ik acht het niet onwaarschijnlijk.

Nog eens, dat zijn geen herinneringen, die op bestendiging van den strijd aansturen. Ze dienen alleen om te bewijzen, dat tot vóór den dag, waarop prof. Kuyper op het promotierechtdebat ingreep, vrijwel niemand kon vermoeden, dat de V.U. er erg op gesteld was, alle Kamper professoren te ontvangen bij promoties. Eerder omgekeerd. Het voorstel, dat prof. Kuyper deed, komt daarmee in het licht der contemporaine geschiedenis tot staan: het ziet er dan min of meer uit als een thans wel niet meer ongedaan te maken, maar toch allerminst spontaan en vrijwillig opgekomen afweermanoeuvre.

Dit feit, gevoegd bij het andere, waarop we in den aanvang wezen, vergemakkelijkt de bespreking.

K. S.

Zendingsarbeid door vrouwelijke krachten. (I.)

Naar ons gebleken is, en ook door één der onder-teekenaars¹⁾ gevraagd is, hier door te geven, is onlangs

1) Het stuk, waaruit we citeeren, is ondertekend door de volgende personen: Ds. W. Breukelaar, Voorz., Santpoort. Jkvr. C. Gravin van Limburg-Stirum, Ds. A. Merklijn, Secr., Lorentzskade 36, Leiden. Mej. M. Parmentier, Ds. D. Pol. Mej. H. J. Wellensiek.

op een vergadering van Zendende Kerken en onderscheiden Deputaatschappen rapport uitgebracht over Zending onder de inheemsche vrouwen door vrouwelijke krachten. In dat rapport — we volgen nu verder de toegezonden missive — was de vraag behandeld, op welke wijze door de Zendende Kerken het werk kon worden aangevat.

Bij de bespreking van dit rapport bleek hoe warm men voor dezen tak van zendingsarbeid voelde en achtte men het noodzakelijk, dat de bestaande commissie zou worden gecontinueerd, aangevuld met Mej. Wellensiek en werd aan haar opgedragen de zaak der vrouwen-zending bij de Zendende Kerken en hare Deputaten te stimuleeren, hierbij te dienen van advies, te informeren hoe het met dien arbeid gaat en de volgende vergadering daarvan te rapporteeren. Met groote blijdschap hebben de leden van die commissie deze opdracht aanvaard, omdat zij, doordrongen van de noodzakelijkheid dezer vrouwenzending, gaarne bij de Zendende Kerken het pleit ervoor voeren.

Want — aldus het stuk — er is een nood op het Zendingsterrein, die dringend om voorziening roept. De zendingsarbeid onder de vrouw moet noodzakelijk met kracht worden aangevat. Alle arbeid onder de inheemsche vrouw, die op Midden-Java wordt verricht, door het medische werk en de school en de arbeid, die daaruit voortvloeide, werd uit dien nood geboren, maar het werd al duidelijker, dat dit werk eerst dan goed verricht kon worden, indien er apart door de Kerken aangestelde Zending-zusters kwamen, die uitsluitend hun taak zouden vinden in de Evangelieverkondiging aan de inheemsche en Chinese vrouwen.

Die taak is — volgens bedoelde missive — voor den zendeling niet zoo eenvoudig. Als hij met zijn helpers contact zoekt met de inheemsche bevolking, dan komt hij maar zelden met de vrouw in aanraking. De vrouw wijkt dan weg naar het achterhuis en daar blijft zij met haar werkzaamheden bezig en de man denkt er niet aan om zijn vrouw te roepen om mee den binnentredende te ontvangen. Dat adat, de zede brengt mee, dat de vrouw zich achteraf houdt. Daar achter heeft zij haar verborgen en afgezonderd leven. Wie zal haar het Evangelie brengen? Hoe is het mogelijk om die vrouwenwereld te benaderen? Het antwoord luidt: door de vrouw. Een andere manier is niet wel mogelijk. Ditzelfde antwoord moet gegeven worden op de vraag: wie is het meest geschikt om de vrouwelijke patiënten in de ziekenhuizen te bezoeken en evenzoo op de vraag, wie kan het makkelijkst de meisjes, de oud-leerlingen van onze scholen bereiken?

En dan, wie zal er aan werken, dat de inheemsche vrouw, die reeds christen is geworden, meer besef krijgt van haar roeping, van haar taak, die ze ten opzichte van haar inheemsche zusters te verrichten heeft? Het antwoord is telkens weer: alleen vrouwelijke krachten zullen dit kunnen. Het is dan ook wel jammer, dat de Gereformeerde zending, die in zoo menig opzicht tot prachtige ontwikkeling kwam, juist op dit gebied van de vrouwenzending zoo'n schromelijken achterstand heeft in te halen.

Neen, — we citeeren nog steeds — dan staat het met andere Zendingorganisaties, die in Indië werken, er anders voor. Daar nemen vrouwelijke krachten een breede plaats in het Zendingswerk in. Zoo is het bij de Rheinische Missie, die op Sumatra onder de Batak-kerk werkt en met de Bazeler Missie en met de Salatiga Zending. En hoeveel vrouwelijke krachten werken er niet in het Leger des Heils en niet te vergeten in de Roomsche Missie, maar de Nederlandsche Zending komt in dezen achteraan. De zending door en voor vrouwen was er reeds vele jaren in andere landen. Amerika kent al een halve eeuw de vrouwelijke zendingskracht in den dienst van de Evangelieprediking, maar toen John Mott een bezoek aan Java bracht, vroeg hij: waar zijn hier de zendingszusters, die onder vrouwen en meisjes werken?

Dr. H. Beets, de zendingsman van de Chr. Geref. Kerk van Noord-Amerika, heeft Java bezocht en deelde zijn indrukken van de Geref. Zending mede in de „Indische Banier“. Hij heeft vele goede dingen opgenoemd van het zendingswerk der Geref. Kerken, maar na die opsomming van het goede, schreef hij het volgende:

„Na al dezen lof moge ik wijzen op een m.i. zwakke steun in den arbeid der Geref. Kerken. Zij maakt m.i. te weinig gebruik van arbeidsters. In dat opzicht zou zij — meen ik — met vrucht het Amerikaanse voorbeeld kunnen volgen. Wij hebben goed opgeleide vrouwen om onder vrouwen en meisjes te werken, z.g. Bijbel-vrouwen, die daarvoor een speciale opleiding krijgen en die — als vrouw — beter toegang krijgen in de huizen der Chinezen.“

De bekende zendingsman, Dr. K. J. Brouwer, schreef: „In onze Ned. Zending heeft de vrouw een te kleine plaats. Er moesten veel en veel meer vrouwelijke arbeidskrachten zijn, ook in het directe zendingswerk en niet slechts bij het onderwijs en de verpleging“. En wie het „Zendingsblad der Geref. Kerken“ geregeld leest, weet, hoe herhaaldelijk de hoofdredacteur op dit gebrek van de Geref. Zending gewezen heeft. We zouden bovendien nog tal van uitspraken kunnen aanhalen van Zending-arbeiders, die het gemis van vrouwelijke krachten dagelijks voelen, die deze conclusie rechtvaardigen: Alle Zendingsmannen, die in dienst der Zending arbeiden of die een leidende positie op Zendingsterrein innemen, leggen allen den nadruk op de noodzakelijkheid om vrouwelijke krachten aan te stellen, die werkzaam zullen zijn als hulpkrachten in den dienst van het Evangelie.

Tot zoover het ons toegezonden stuk. Volgende week hopen we verder te gaan met enkele mededeelingen

er uit; we hopen vervolgens — met goedvinden van één onzer medewerkers voor de rubriek Zending — eenige opmerkingen er aan toe te voegen.

K. S.

Hulp opleiding predikant Argentinië.

Ons vriendelijk verzoek bleef niet onbeantwoord. Van den heer J. B. te Rotterdam ontving ik jl. Zondag-morgen, na den preek, f 10.—, wat me erg goed deed; voorts kwamen er enkele girobiljetten in. Omdat de copie deze week niet op den gewonen dag kon geschreven worden, hoop ik volgende week nader te verantwoorden. Als er nog zijn, die wat zenden willen, dan zal me dat bijzonder verblijden.

K. SCHILDER. Giro 127278.

De nihilistische Revolutie.

III.

Is er nog redding voor Duitschland onder deze droeve omstandigheden, en opheffing uit het verval mogelijk? Rauschnig is er persoonlijk van overtuigd dat de oppositie, die de dictatuur noodlottig zal worden niet die is van monarchisten, arbeiders of burgers; „zij gaat niet uit van militairen, vaderlandslievende vereenigingen of jeugdbonden, maar zij bestaat alleen in de zedelijke kracht tot verzet die slechts uit den geest van het Christendom kan geboren worden“.

De vraag die dan beantwoord moet worden is deze, of de positie van de christelijke kerken in Duitschland nog zoo hecht en sterk is, dat daarvan een krachtig verzet in de toekomst verwacht mag worden.

Bemoedigend zijn de mededeelingen van dezen Duitscher, die meer dan eens achter de coulissen gekeken heeft en meer dan eens bij beraadslagingen van leidende figuren aanwezig is geweest, geenszins. Hij is zelfs de meening toegedaan dat de ontbinding van het Christendom in Duitschland inwendig veel dieper is doorgedreven dan men van buiten af zou zeggen.

Nu zijn er in de laatste jaren heel wat berichten in het buitenland verspreid die deden vermoeden, dat de arbeid der kerk op allerlei wijze verhinderd werd. Predikanten werden in concentratiekampen weggeslopt, spreekverboden opgelegd, ambtsuitoefening onmogelijk gemaakt; christelijke jeugdorganisaties ontbonden, verkoop van christelijke lectuur en bijbels aan beperkende bepalingen gebonden. Maar bij dat al bleef de hoop levendig, dat inwendig het kerkelijk samenleven niet ernstig zou zijn aangetast, en dat het geloofsleven in breede kringen krachtig zich zou blijven ontplooiën.

Rauschnig is op dat punt juist zeer somber in zijn uiteenzettingen. „Niemand, die van de Deutsche toestanden goed op de hoogte is, zal kunnen ontkennen dat, wat er van een werkelijk christendom nog overig is, steeds meer afzakt in de richting van het deïsme en zoodoende steeds meer rijp wordt voor vermenging met geloofsartikelen uit de sfeer van ras, volk en bloed. Niet na strijd voor het geloof naar buiten, maar door inwendige ontwikkeling zal het langzaam maar zeker zoover komen, dat het nu nog officieel aanvaarde Christendom wordt uitgelegd als een Duitschen stamgodsdienst, die niet alleen noodzakelijk is om het moreel in een totalen oorlog op peil te houden, maar ook hulp moet verleenen bij het opruimen van de voormalige maatschappelijke machten.“ (pag. 94).

De jeugd wordt afgehouwen van christelijke jeugdvereenigingen en opgevoed in nationaal-socialistischen, dat is te zeggen, nihilistischen, geest.

Welke funeste gevolgen dit heeft, is vooral in het leger zeer duidelijk te constateeren. De schrijver, die meegestreden heeft in den wereldoorlog, wijst er op, dat men in groote kringen van Duitsche officieren niet slechts oppervlakkige uittalingen over kerk en christendom, maar dat men er werkelijke vroomheid kon aantreffen. „Het is moeilijk den buitenstaander een goeden indruk te geven van deze dingen, omdat het christelijk element in het Duitsche officierenkorps schuil ging achter een vorm, dien men zeer wel verklaren kon uit mannelijken tegenzin in het te koop loopen met echte gevoelens; maar ook kon men voorbeelden van nadrukkelijk beleden Christendom aanwijzen in het leger onder invloed bijv. van pietistische stroomingen bij den Pommerschen adel. Generaals, die in hun familiekring en zelfs met inbegrip van hun personeel bijbellezing hielden, waren geen uitvinding van „Simplizissimus“, (pag. 155).

Deze toestanden zijn nu bij officieren en minderen grondig gewijzigd. De christelijke geest is zeer sterk achteruitgegaan. Een stroom van jonge menschen is het officierscorps binnengedrongen en tracht den immoreelen en revolutionairen geest ingang te doen vinden. Deze geest laat zijn ontbindenden invloed gelden. Er heerschen in het

leger d-
wil er c
nauwel-
ten her
De ethi
liteit ge
Ludec
Quichos
heeft ve
socialis-
zaken n
openlijk
hebben
trouwba
ken v
op zou
groote
Neen,
aangev
Want
van uig
geworpe
varen c
dit zou
koop te
de chris
punt wa
om moe
den an
bruikt
schappi
lijke no
scherp
digid o
schapsz
Volge
tot het
nationa
tie van
worden
is vastg
zal de s
een ov
van het
gen! Ra
van he
nationa
dan doe
Misse
dergelij
het nat
zeilen
nog te
art. 24
van het
ter reed
klaringe
gaande
ning in
met rus
wordt l
staan in
van het
de mac
sterken.

Kan e
tendom
kerk no
tegen d
zegt de
Duitsch
uitgeslo
het land
te wors
de wijz
sitie, di
Arm
dergelij
Moge
roeping
het Wo
den in
verbond
geloofs!
De H
christel
onaal-s
verplicht
doen, d
de Hee
reeds is
doen en
pastorie
gemeen
worden
land in
aan het
zorgen
het gel
Zijn ger
ten. De
nood e
breken!
in het l
nantiën
En v
het bep
stem kl
Moge

inden van
Zending —

K. S.

voord. Van
1. Zondag-
goed deed;
Omdat de
en geschre-
te verant-
villen, dan

127278

EEK

nder deze
het ver-
mijk van
aur nood-
archisten,
van mill-
of jeugd-
zedelijke
geest van
worden is
kerken in
dal daar-
verwacht

van dezen
coulissen
aadslagin-
geweest,
edaan dat
uitschland
men van

at berich-
eden ver-
riet wijze
n concen-
den opge-
akt; Chris-
koop van
kende be-
f de hoop
amenleven
et geloofs-
ou blijven

somber in
e Duitse
nnen ont-
ristendom
te richting
meer rijp
ikelen wil
strijd voor
ndige ont-
er zoover
rde Chris-
then stam-
is om het
te houden,
opruimen
machten."

christelijke
naal-socia-
len, geest-
vooral in
seren. De
en wereld-
te kringen
ervlakkige
maar dat
effen. "Het
len indruk
christelijk
schuil ging
verklaren
oop loopen
men voor-
ristendom
biv, van
nmerschen
ig en zelfs
lezing hiel-
lizissimus".

n en min-
te geest is
van jonge
gedrongen
naren geest
d zijn ont-
nen in het

leger de meest uiteenlopende meeningen en men wil er de meest verschillende dingen; het laat zich nauwelijks aanzien, hoe men de eenheid zou moeten herstellen onder de gegeven omstandigheden. De ethiek van den soldaat is slechts een formaliteit geworden.

Ludendorff is als een „schuimbekkende Don Quichote" het christendom te lijf gegaan en hij heeft vele navolgers gehad. De leidende nationaal-socialistische figuren hebben met dezen gang van zaken niet slechts genoegen genomen, maar zelfs openlijk of bedekt dit optreden aangemoedigd. Zij hebben blijkbaar niet willen inzien dat de betrouwbaarheid van het leger door het aankweken van een nihilistische geesteshouding er niet op zou vooruit gaan en dat er in de toekomst groote gevaren van zouden zijn te duchten.

Nee, men heeft ook hier de gelegenheid weer aangegrepen om te sloopen en af te breken.

Want het christendom en de invloed die daar van uitging moest en zou over alle fronten teruggeworpen en gebroken worden. Al zouden de gevaren op ander gebied ook weer vermeerdere, dit zou de leidende elite dan aanvankelijk op den koop toe willen nemen. Men heeft begrepen, dat de christelijke kerk het laatste en heichste steunpunt was voor de krachten van het herstel. Daarom moest dit bolwerk zoo krachtig mogelijk worden aangevallen en geen middel daartoe ongebruikt gelaten worden. In het leger, in de maatschappij moest er zooveel mogelijk met christelijke normen gebroken worden. Met niets ontziende scherpheid werd telkens weer het gebod uitgevaardigd om de laatste resten van christelijken gemeenschapszin uit te bannen.

Volgens Rauschning moet dit proces doorgaan tot het bittere einde toe. De stichting van een nationale Katholieke kerk is nog slechts een kwestie van tijd. De Roomsche kerk moet los gemaakt worden uit het internationale verband waarin het is vastgeklonken. Als dit eenmaal gebeurd is, dan zal de stichting van een nationale kerk ook slechts een overgangstoestand zijn. Volledige uitroeiing van het christendom zal noodzakelijk moeten volgen! Rauschning is van meening, dat het bestaan van het christendom goed beschouwd door het nationaal-socialisme veel grondiger is aangetast, dan door het bolsjewisme.

Misschien dat menigeen nog schrikt als hem een dergelijke uitspraak onder de oogen komt. Dat het nationaal-socialisme nog scherper koers zou zetten dan het bolsjewisme, is velen misschien nog te kras gesproken. Staat deze partij volgens art. 24 van haar program niet op den grondslag van het „positieve christendom"? Wij hebben echter reeds gezien welke waarde aan dergelijke verklaringen moet worden toegekend. En weer afgaande op de tactiek, zijn we geneigd Rauschning in het gelijk te stellen. De kerk wordt niet met rust gelaten. Het eene privilege na het andere wordt haar ontnomen. Ze kan slechts blijven bestaan in zoverre ze zich onder controle wil stellen van het machtsapparaat en mee wil werken om de machtspositie van de leidende groep te versterken.

Kan onder deze omstandigheden van het christendom nog iets goeds verwacht worden? Zal de kerk nog „verzamelen" kunnen blazen in den strijd tegen dit nihilisme? „Ik ben niet van meening, zegt de auteur, dat de ontwikkeling der dingen in Duitschland snel zal gaan, hoewel dat ook niet is uitgesloten. Maar als het ooit geschiedt zonder dat het land door de volstrekte anarchie heen behoeft te worstelen, dan zal het alleen mogelijk zijn op de wijze der thans reeds levende ethische oppositie, die in het christendom verankerd is. (p. 122).

Arm land, dat zich in den greep bevindt van dergelijke anti-christelijke machten!

Mogen de christenen zich daar van hun zware roeping bewust zijn en in getrouwheid leven bij het Woord des Heeren! Mogen ze versterkt worden in het geloof en in dezen grooten nood nauw verbonden samen strijden den goeden strijd des geloofs!

De Heere zij met de kinderen des Verbonds, die christelijk onderwijs moeten missen, die in nationaal-socialistische organisaties ingelijfd zijn en verplicht worden aan allerlei oefeningen mee te doen, die in strijd brengen met Gods geboden; de Heere zij met de dienaren des Woords, die reeds lang verhinderd zijn hun ambtelijk werk te doen en met de predikantsvrouwen, die in bewaakte pastorieën in het verborgen leed dragen, en met de gemeenten, waar geestelijke surrogaten opgediend worden; de Heere zij met Zijn kerk in Duitschland in deze moeilijke tijden, met de mannen, die aan het front strijden, met de vrouwen, die vol zorgen hun gezinswerk doen. Hij geve vastheid in het geloof en in den wandel, en Hij helpe met Zijn genade al die bekommerde en verslagen harten. De Heere geve bovenal uitkomst uit dezen nood en Hij doe spoedig normaler tijden aanbreeken! Tijden, waarin met de christelijke normen in het leven weer gerekend wordt en Gods ordonnantien geëerbiedigd worden!

En vooral — zij er bij ons allen getrouwheid in het beproeven van de geesten. Een waarschuwend stem klinkt er ook weer uit dit boek.

Moge voortgaande reformatie in de kracht Gods

ons volksleven zelfs voor een begin van nihilistische revolutie bewaren!

D.

H. M.

Naschrift. Nadat het eerste artikel, waarin enkele opmerkingen gemaakt werden over de wijze van bewerking, verschenen was, werden wij door vriendelijke tussenkomst van één van de lezers van dit blad, in staat gesteld kennis te nemen van de vijfde Duitse uitgave van dit boek, verzorgd door de Europa Verlag, Zürich—NewYork.

Vergelijking van deze oorspronkelijke uitgave en de Nederlandsche bewerking doen al spoedig zien dat de verschillen tusschen deze twee inderdaad niet groot zijn. Het is volkomen te billijken, dat de bewerker een gedeelte van het hoofdstuk: Die Krise heeft weggelaten. Opname van deze stukken zou misschien tot allerlei sensationele beschouwingen aanleiding gegeven hebben en de waardeering van de rest van het boek verminderd hebben. Trouwens, ook voor de vertaling hebben wij veel lof. Het is geen gemakkelijke opgave het zware Duitse van Rauschning in vlot Nederlandsch over te brengen.

H. M.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Christelijk-Sociale Arbeid in het Verleden.

Een van de verdiensten van het boek van Peter Drucker: „Te End of Economic Man", is, dat het behoorlijk aandacht schenkt aan den Christelijk-socialen arbeid, die in de vorige eeuw is verricht, vaak met boven-menschelijke inspanning en ondanks krachtige tegenwerking.

Die arbeid was niet gezien; in de 19de eeuw heerschte de overtuiging, dat het Christendom had „afgedaan", dat de religie was „overwonnen". De bijtende spot der Fransche revolutionaire denkers had zijn uitwerking niet gemist; de z.g. verlichte mensche wilde van geen Godsbestuur weten; het materialisme in zijn vele vormen ondermijnde het geloof in den Schepper; met onbegrijpelijk welbehagen en enthousiasme verkondigde de moderne mensche, dat hij slechts stof, en dat zijn z.g. geestelijke activiteit niets anders dan een soort begeleidend verschijnsel van wetmatig verlopende stoffelijke processen was. Ook het Marxisme loochende het eigen karakter van den geest; het kwam met zijn bijzondere verklaring van de historie, en richtte zijn aanvallen op hen, die, zooals het heette, in een „boven-natuurlijke macht" geloofden.

Liberalen en socialisten, vooraanstaanden op het gebied van wetenschap en kunst, volksleiders en hun volgelingen, hielden niet op met aan hun ongelooft uiting te geven; het Christendom beleefde moeilijke tijden; het werd niet als verlossende prediking voor de wereld beschouwd, maar eerder als hindernis voor den waren vooruitgang gebrandmerkt.

Het kwam immers niet met moderne wetenschappelijke theorieën, noch met een program van sociale revolutie; zijn stem leek zwak te midden van hen, die luid de geboorte van een nieuwe maatschappij of de zegen der wetenschap verkondigden.

In die tijden was het Christendom veracht; het deed beter te zwijgen of zich geheel gewonnen te geven.

In die tijden is er niettemin heel veel arbeid verricht, waarvan de zegenrijke werking tot op heden merkbaar is.

Kenmerkend voor den Chr.-socialen arbeid is geweest, dat hij zich richtte op de noden van het individu of van de kleine groep. In kleinen kring werd gestreden voor lotsverbetering en waardeering van den mensch als schepsel Gods. In die fabriek en op dat landgoed, in die positie of in dat werk. Dat was misschien mede de oorzaak, dat daarover kleineerend werd gesproken, in een tijd, waarin alleen heil van de revolutionaire beweging werd verwacht. En toch is dat kleine, verachte, maar in wezen heroische werk van grooten invloed geweest; het heeft niet alleen veel directen zegen geschonken, maar ook de basis gelegd voor een krachtige organisatie.

Het doet goed, waardeerende woorden over dien arbeid te lezen. Want dat is inderdaad juist: in Christelijke kringen werd het groote gevaar van een mensch- en maatschappijbeschouwing, die in de 19de eeuw heerschte, duidelijk onderkend. Men wist waarheen zij zou leiden.

De „religieuze krachten", schrijft Drucker, poogden te voorkomen, dat de mensch vermorzeld werd tusschen den bovensten molenstein van de kapitalistische industrie en den daaronder liggenden molenstein van de proletarische beweging. Er werden, vooral door de lagere geestelijkheid, talrijke coöperatieve organisaties gevormd, zoowel op het gebied der productie als op dat der consumptie. En dat dikwijls, ondanks de oppositie in eigen kring, door hogere geestelijke of politieke autoriteiten. Zoowel Protestanten als Katholieken vochten tegen de feudale landgoederen,

tegen de onttrekking van land aan de agrarische bewerking, een onttrekking, die talrijke onafhankelijke boeren van hun land beroofden.

Drucker heeft hier natuurlijk vooral het oog op toestanden in Duitschland, en ook in Engeland, waar de boeren harde tijden hebben beleefd, de pachters van hun land werden verjaagd, met moeite in cultuur gebrachte gronden tot wildernissen werden teruggebracht, omdat de jachttheer het wilde. Tijden, waarin degenen, die tot bloeds toe voor de voedselvoorziening der massa werkten, eerder als een plaag dan als een zegen werden beschouwd. De geschiedenis der boerenbevolking kent vele zwarte bladzijden. Wie het voor hen opnam, wist zich zeker van den tegenstand der machtigen.

Drucker wijst erop, dat in verschillende landen de (wat hij zwak noemt) „religieuze krachten" zich tegen die verdrukking verzetten, en werkten voor de bevrijding der boeren uit de al te sterk knellende banden. In Ierland, zoowel als in Protestantsch Pruisen, in de Slavische gedeelten van het voormalige Oostenrijk-Hongarije en in de Scandinavische landen.

En, vervolgt hij, een dergelijke strijd werd met succes ondernomen om de rechten van den handarbeider te verzekeren, niet alleen om zijn economische en sociale positie steviger te maken, maar ook om hem in zijn eer te herstellen. Het is, gaat Drucker voort, zeer zeker van beteekenis, dat twee menschen in Duitschland de oorzaak dezer beweging waren, menschen, die van tegenovergestelde polen der samenleving kwamen en die niets anders gemeen hadden dan hun overtuiging, dat de economische en mechanistische maatschappij gedoemd was ten onder te gaan. Die twee waren de bisschop Von Ketteler, een afstammeling van de meest trotsche, rijke en machtige aristocratische familie, en de proletariër Kolping, die uit de laagste lagen der samenleving kwam en die zijn weg naar het priesterschap door honger en vernedering heen, moest bevechten. (Adolf Kolping stichtte in 1847 in Elberfeld zijn „Gezellenvereniging", en zette eenige jaren later in Keulen zijn arbeid voort. Hij vormde kringen van Roomsche arbeiders, die aan de bescherming van St. Jozef werden opgedragen. Die St. Jozef-gezellen-vereeningen zijn, zooals men weet, zeer bekend geworden.)

Drucker heeft het maar steeds over de reactie tegen de „economische opvatting" der maatschappij; daaruit verklaart hij al de Christelijk sociale bewegingen van de 19de en de 20ste eeuw. We hebben reeds eenige malen opgemerkt, dat die Christelijk-sociale actie een geheel ander, veel krachtiger fundament heeft en ook een veel hogere doelstelling, en dat de strijd tegen die maatschappij-beschouwing veel meer inhoudt, dan hij meent. Ook missen we in zijn boek verschillende menschen, die in de Christelijk-sociale beweging een belangrijke taak hebben vervuld. Geen beschrijving is volledig, of zij moet ook den arbeid in Nederland grondig weergeven, en de kerkelijke historie in ons land in haar taak betrekken. Maar daarvan weet Drucker blijkbaar weinig of niets.

Wel heeft hij aandacht voor het werk in andere landen. Hij meent, dat de „burgerlijk-liberale en de Marxistische generaties" na den dood van John Stuart Mill, geen enkelen onafhankelijken en origineelen leider op sociaal gebied hebben voortgebracht, maar dat aan de andere zijde een groot aantal van de „onafhankelijke en originele, sociale en politieke filosofen van de laatste vijftig jaren zich tot de religie wendden". Hun religieuze ervaring, heet het, was zonder uitzondering gefundeerd op de erkenning van de onvermijdelijke ineenstorting van de kapitalistische en socialistische orde, die hen dwong een nieuwe basis te zoeken, waarop zij het sociale gebouw zouden kunnen grondvesten. Drucker noemt dan „vier prominente voorbeelden" van Europeesch radicaal Christendom: de Rus Berdjajew, die als theoretisch Marxist van bijzonder formaat begon; de Engelschman Chesterton, die een sociaal hervormer was, de Duitse Protestant Dr Barth, die nog altijd socialist is, en Dr Brüning (de gewezen kanselier), die secretaris van het R.-K. Vakverenigingsverbond was.

Nu willen we niet onderzoeken of en in hoeverre deze keuze gerechtvaardigd is, en nog veel minder de relatie der genoemde denkers tot de Christelijke belijdenis nagaan.

We willen alleen er de aandacht op vestigen, dat de formule, die Drucker hier gebruikt, toch wel bewijst, dat zijn idee omtrent het Christelijk geloof zeer wonderlijk is. Want er is natuurlijk geen sprake van, dat de „religieuze ervaring" van den Christen gebaseerd kan zijn op de „onvermijdelijke ineenstorting van de kapitalistische en socialistische orde", en dat zijn geloof vrucht zou zijn van het zoeken naar een „nieuwe basis" voor zijn „sociaal gebouw".

We zouden het wellicht niet noodig geacht hebben, hierop de aandacht te vestigen, wanneer niet Drucker, voortgaande in zijn redeneering, straks „vaststelt", dat de kerken in „hun taak", n.l. die van de „vestiging eener nieuwe sociale orde, geheel in gebreke zijn gebleven. Tot zulk een conclusie komt hij, die de wereldbeschouwing van